
Beszámoló a Kutatásetikai kihívások a hallgatók tudományos életében című szimpóziumról

Tudományosak legyünk vagy etikusak?

10.14232ACTASANA.2025.2.39-41

SZERZŐI INFORMÁCIÓ

Tari Gergely^{1,2}, Héderné Berta
Edina¹, Szatmári Angelika¹

¹Szegedi Tudományegyetem
Egészségtudományi és Szociális Képzési
Kar, Ápolási Tanszék

²Szegedi Tudományegyetem Szent-
Györgyi Albert Orvostudományi Kar,
Magatartástudományi Intézet

Bár a felsőoktatás célját javarészt a szakmailag kifogástalan tudás és készségkészlet átadásával azonosítják, meggyőződésünk, hogy az universitas szellemiségét talán semmi nem tükrözi jobban, mint a tudásteremtés. Ez a folyamat mára elképzelhetetlen a hallgatók és mentoraik partneri együttműködése nélkül, amelyre egyre növekvő igény mutatkozik az egyetemi polgárok és tanáraik részéről is. Oktatóként kevés inspirálóbb van annál, ha megtapasztalhatjuk a szakmai elégedettség és büszkeség érzését, mikor lehetőségünk nyílik az őszy folyamán hallgatóink Tudományos Diákköri (TDK) előadásait meghallgatni, vagy ha a konzulensi folyamat végén egy alaposan kidolgozott szakdolgozat kerül az asztalunkra. A „pro scientia” jól olajozott gépezetét azonban meglehetősen sok, a szemnek gyakorta láthatatlan fogaskerék működteti. Egyes vizsgálati módszerek meglehetősen erőforrásigényesek, a tudományos mentorálás a növekvő oktatói terhelés miatt gyakorta a munkaidőn kívülre esik, és a kutatás előkészítésének etikai, bürokratikus dimenziói sem könnyen átláthatók.

Mondhatnánk, ahányféle kutatás, annyi kihívás, de nem nehéz észrevenni ezek közös metszetét: az előkészítési folyamat cementjét, vagyis a kutatási tervek etikai engedélyeztetési folyamatának szükségességét. 2025. október 3-án az SZTE Egészségtudományi és Szociális Képzési Kar (ETSZK) adott otthont a Kutatásetikai kihívások a hallgatók tudományos életében című szimpóziumnak. A délutánt felölelő esemény célja az engedélykérelmezések átláthatóvá tétele, és az egészségtudományi- orvosbiológiai és társadalomtudományi-pszichológiai kutatások etikai hátterének hasonlóságainak és különbségeinek felszínre hozása volt. A mini-konferencia megszervezését olyan kollegiális beszélgetések inspirálták, melyek során kiütközött a humán alanyok részvételével folytatott, de beavatkozással nem járó vizsgálatok (BNV) etikai engedélyeztetési problematikája: kihez kell ilyenkor fordulnunk? Hogyan definiálható a kutatási beavatkozás fogalma: a kérdőívezés, vagy interjúzás során felmerülő szenzitív témák által kiváltott érzelmi reakció átlépi-e a „beavatkozási küszöb” határát? Orvosi beavatkozásnak számít-e a nyál kortizolszintjének mérésére szolgáló mintavételi eszköz alkalmazása?

A szimpózium hallgatóságát három meghívott előadó próbálta kivezetni az etikai engedélyszerzés útvesztőjéből. Az eseményen köszöntőt mondott Karunk Dékánasszonya, Prof. Dr. Tóth-Molnár Edit, akit Dr. Dósa Ágnes, a Semmelweis Egyetem Magatartástudományi Intézetének munkatársa, az ott működő Intézményi Kutatásetikai Bizottság (IKEB) elnöke és a Regionális Kutatásetikai Bizottságok (RKEB)

Elnökeinek Testületi tagja követett. Második előadóként Dr. Zimmer Mártát, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem docensét hallgattuk meg, aki az Egyesített Pszichológiai Kutatóhelyek Etikai Bizottságának (EPKEB) képviselőjeként érkezett hozzánk. A moderált vitát megelőző utolsó előadó az SZTE ETSZK Fizioerápiás Tanszékének docense, Dr. Domján Andrea volt, aki a Csongrád-Csanád Vármegyei Regionális Kutatásetikai Bizottság, és az SZTE IKEB képviselőjeként szólalt fel.

Dr. Dósa Ágnes „Az emberen végzett kutatások jogi szabályozásának változása az elmúlt 30 évben - mi változott és miért?” című nyitóelőadásában a közelmúlt engedélyeztetési változásaira reflektált, amelynek értelmében a beavatkozással nem járó vizsgálatok 2025 júliusával az Egészségügyi Tudományos Tanács (ETT) Tudományos és Kutatásetikai Bizottsága (TUKEB) után visszakerültek a RKEB hatáskörébe. Az előadó hangsúlyozta, hogy ez a változás jelentős segítség lesz a kutatók számára, hisz ezáltal egyszerűsödik és felgyorsul az engedélyszerzési folyamat. A kutatások vonatkozásában hármass érdekkonfliktust kell feloldania az etikai alapelveket (Jótekonyság, Ártalomkerülés, Igazságosság, Autonomia tisztelete) integráló jogszabályoknak, hisz mást és mást kíván az egyéni, a társadalmi és a kutatói érdek. Sajnos ezek szintetizálásának igénye és gyakorlati megvalósítása csak az elmúlt évtizedekben vált széles körben elfogadottá. A docens asszony több más mellett bemutatta az 1932 és 1972 között az Alabama állam béli Tuskegee-ben folytatott szifiliszkutatás történetét, amelynek során egy híján 400 afroamerikai férfit figyelt meg az Egyesült Államok Közegészségügyi Szolgálat (Public Health Service) abból a célból, hogy a kezeletlenül hagyott betegség progresszióját dokumentálhassák. A kutatás négy évtizedes lefolytatása alatt azonban nem csak orvostechikai, de rendkívül fontos etikai és jogi változások is történtek. A betegség kezelésének primer terápiájaként a penicillin használat már az 1940-es évektől elérhetővé vált, valamint a második világháborút lezáró Nürnbergi Per részeként megfogalmazott Nürnbergi Kódex (1947) a kutatásetika nemzetközi morális standardjaként is elhíresült. Ennek első pontja expressis verbis hangsúlyozza a kutatásba bevont személyek önkéntes és tájékozott beleegyezését, kilencedik pontja pedig a vizsgálatból való kilépés szabadságának biztosítását, amelyek egyikét sem tartották be a Tuskegee-kutatást vezető orvosok.

A második előadást Dr. Zimmer Márta tartotta. Az „Interdiszciplináris kutatás - interdiszciplináris engedélyeztetés? Humán pszichológiai kutatások etikai engedélyeztetése” című online prezentációban javarészt az EPKEB létrehozásáról, annak szervezeti felépítésével és működésével kapcsolatosan tájékoztatta a hallgatóságot. Az előadó olyan problémára hívta fel a figyelmet, amely egyöntetű támogatást élvezett a közönségben ülő kutatók között: nehéz kiigazodni az olyan beavatkozással nem járó vizsgálatok engedélyezésének esetén, amelyek nem orvosbiológiai, hanem pszichológiai, társadalom-és egészségtudományi irányból közelítik meg azokat a személyeket, akik sokszor teljesen egészségesek. A bizottság célja az volt, hogy létrehozzanak egy kutatásetikai együttműködést az országban. A 2009-es megalakulás óta már több mint 20 kutatóhely vesz részt a kérelmek előzetes szakmai felülvizsgálatában és engedélyszámmal való ellátásában. Az SZTE SZAOK Magatartástudományi Intézete is tagja a felülvizsgálati és bírálati hálózatnak, így a nem orvosbiológiai beágyazottságú, beavatkozással nem járó vizsgálatokkal itt helyben is kereshetjük a kollégákat.

Az utolsó előadást Dr. Domján Andrea tartotta, aki stílusosan „Az útvesztőn túl - a magyarországi kutatásetikai eljárások rendje, változások és teendők” címet adta prezentációjának. A záró előadás rendkívül sok pragmatikus segítséggel látta el a konferencia hallgatóit, hiszen docens asszony számos példával segítve értelmezte a kutatói beavatkozás fogalmát. Ennek értelmében világossá tette, hogy beavatkozással járóknak minősül minden olyan kutatás, amelyben a résztvevőket bármilyen fizikai megterhelésnek teszik

ki, illetve amikor olyan vizsgálatokat végeznek rajtuk, amelyek a kutatás nélkül nem történének meg (pl. nyálmintát vesznek tőlük). Ugyancsak beavatkozásnak számít, ha a vizsgálati személyeket két vagy több csoportra osztják annak érdekében, hogy eltérő eljárásoknak vessék alá őket. Mindezzel szemben nem tekinthetők beavatkozással járóknak a retrospektív eset-kontroll és más obszervatív epidemiológiai módszerrel végzett vizsgálatok, valamint – az ETT TUKÉB gyakorlatának megfelelően – a kérdőíves kutatások és a betegdokumentáció anonimizált adatain végzett elemzések sem.

Az Ápolási Tanszék által életre hívott konferencia sikeres volt abban az értelemben, hogy a kutatástervezéssel, különös tekintettel annak etikai szegmensével kapcsolatos alapvető kételyeket el tudta oszlatni. Mindemellett lehetőségként tekintünk az eltérő profilú kutatási etikai engedélyezett testületek közötti párbeszéd elindítására és bízunk abban, hogy a jövőben facilitálni tudjuk a beavatkozással járó és beavatkozással nem járó kutatási normák transzparens, írott ajánlásainak megfogalmazását.